

Pravo na priziv savjesti

Mravak, Mery

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:366692>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**



Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)



SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
DIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSКИ STUDIJ

MERY MRAVAK

PRAVO NA PRIZIV SAVJESTI

Diplomski rad

Split, 2021.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
DIPLOMSKI TEOLOŠKO-KATEHETSKE STUDIJE

MERY MRAVAK

PRAVO NA PRIZIV SAVJESTI

DIPLOMSKI RAD

iz Moralnog bogoslovlja

kod doc. dr. sc. Šimun Bilokapić

SPLIT, 2021.

SADRŽAJ

SAŽETAK RADA.....	3
UVOD.....	4
1. O SAVJESTI.....	5
1.1. Značenje i funkcija savjesti	5
1.2. Savjest nakon Drugog vaticanskog koncila	9
1.3. Savjest u „Veritatis splendor“	11
1.4. Osobna i slobodna savjest.....	12
1.5. Nesavladivo pogrešna savjest i savladivo pogrešna savjest.....	14
2. PRAVO NA PRIZIV SAVJESTI.....	16
2.1. Definicija priziva savjesti i njegova garancija	18
2.2. Pravo na priziv savjesti u farmaciji.....	23
2.3. Pravo na priziv savjesti u trudnoći (pobačaj).....	25
2.4. Pravo na priziv savjesti u primaljstvu.....	26
2.5. Priziv savjesti kod transfuzije krvi	27
ZAKLJUČAK	30
LITERATURA	32
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	36
SUMMARY	37

SAŽETAK

Čovjekova moralna savjest, unatoč stoljetnim pokušajima filozofskih i teoloških tumačenja, ostaje tajnom, stvarnošću koja nije u sebi sasvim transparentna. Ta činjenica međutim ne smije nipošto priječiti iskrene pokušaje da se i danas otkrije njezina bit i funkcija. Tim više što se ljudi danas, možda više nego prije, u svim životnim situacijama i odlukama pozivaju na vlastitu savjest.

Za kršćane savjest je Božji glas koji odjekuje u našoj nutrini, zakon koji je Bog upisao u naša srca. Ona je svetište u kojem se čovjek susreće s Bogom. U dubini svoje savjesti, tvrdi Drugi vatikanski sabor, čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje, nego ga mora slušati. Taj glas ga uvijek poziva da dobro treba činiti, a zlo izbjegavati. Bog nas je dakle obdario sposobnošću da razlučujemo dobro i zlo. U pokoravanju tom glasu i zakonu sastoji se čovjekovo dostojanstvo. Po tom zakonu čovjeku će biti suđeno. Naša se savjest razvija postupno i treba je trajno odgajati u svjetlu Božje riječi. Važno je da uvijek radimo prema savjesti, ali isto tako je važno da smo trajno otvoreni Božjem duhu te da oblikujemo savjest prema Kristovu zakonu ljubavi.

Priziv savjesti odluka je pojedinca da postupa prema nalogu vlastite savjesti, a ne prema vanjskom nalogu drugog aktera, poput države ili poslodavca. Pravo na priziv savjesti proizlazi iz slobodne savjesti. Priziv savjesti najčešće je vezan uz medicinu. U noj se priziv savjesti najčešće ulaže zbog etičkih, moralnih, ali i znanstvenih uvjerenja osobito u pitanjima koji se tiču početka i kraja života. Smatra se da medicinskoj zajednici treba biti omogućeno i zaštićeno pravo na priziv savjesti. Isto tako liječnici trebaju poštovati pacijente koji odbijaju liječničku pomoć zbog svojih religioznih uvjerenja i pozivaju se na pravo priziva savjesti.

Ključne riječi: *savjest, zakon, ljudsko dostojanstvo, priziv savjesti, medicina.*

UVOD

Potaknuti činjenicom da živimo u svijetu „prevrednovanih“ ili promijenjenih vrijednosti i vrednota, pa tako i ljudske slobode, odlučili smo se analizirati fenomen savjesti i posebno pitanje priziva savjesti. Rad nosi naslov „*Pravo na priziv savjesti*“. Kako bismo odgovorili na zadani naslov, držimo da je potrebno prije svega objasniti pojam, značenje i funkciju savjesti od samih početaka čovječanstva kako bi istovremeno što bolje shvatili što uistinu jest priziv savjesti. Savjest je unutarnji glas koji nam govori što je dobro, a što loše. Priziv savjesti je čovjekovo odbijanje da izvrši neki čin ili radnju. Više o ovim temama u nastavku rada. Rad smo podijelili na dva dijela.

U prvom dijelu pokušat ćemo kratko naznačiti pojam i značenje savjesti, vidjeti njezinu nazočnost, značenje, mjesto i smisao u Bibliji. Potom ćemo objasniti zašto je važan odgoj savjesti i što nam o samom odgoju savjesti govori Katolička Crkva. Savjest ćemo također analizirati na temelju definicije pastoralne konstitucije „*Gaudium et spes*“, ali i saznati što nam o savjesti govori papa Ivan Pavao II. u svojoj enciklici „*Veritatis splendor*“. Kad govorimo o savjesti važno je znati da imamo nekoliko vrsta savjesti. Svaku vrstu savjesti ćemo navesti i ukratko objasniti te se posebno usredotočiti na pitanje nesavladivo pogrešne savjesti i savladivo pogrešne savjesti koje ćemo objasniti preko konkretnih primjera. Kroz razne crkvene i državne zakone, i deklaracije otkrivamo što je to priziv savjesti. Nastojat ćemo istaknuti važnost prava na priziv savjesti koje proizlazi iz ljudskoga i čovjekove stvorenosti na sliku Božju.

U drugom dijelu rada nastojat ćemo analizirati pojam „pravo na priziv savjesti“ donoseći pri tom definiciju priziva savjesti kao i izazove pred kojim se moderni čovjek, u današnjem pluralnom društvu, najčešće nalazi. Nastojat ćemo istaknuti važnost prava na priziv savjesti, a koji proizlazi iz samog dostojanstva čovjeka. Istražujući konkretne slučajeve priziva savjesti otkriti ćemo kako moderno društvo reagira na osobe koje se pozivaju na pravo priziva savjesti. Istržit ćemo i kako postupiti s ljudima koji odbijaju liječničku pomoć jer se to protivi njihovoj savjesti i uvjerenjima.

1. O SAVJESTI

Pojam savjesti sastavni dio je današnjeg društva i suvremene antropologije. Na savjest se pozivaju učenici i neuki, vjernici i nevjernici. Savjest je stvarnost koja igra presudnu ulogu u životu svakog čovjeka. Da bismo mogli govoriti o prizivu savjesti, potrebno je prvo razjasniti značenje i funkciju savjesti, a zatim i funkciju priziva savjesti u širem smislu.

1.1. Značenje i funkcija savjesti

Pojam savjest nije izvorno biblijski, ni židovski, a ni kršćanski pojam. Riječ savjest dolazi od grčke riječi „syneidesis“ što znači suznati, biti svjestan, svijest i savjest. Ovaj pojam prevladava kroz čitavu povijest grčke filozofske misli. Sa svetim Petrom i Pavlom kršćanstvo je preuzelo ovaj izraz. U Svetom pismu su prisutni izrazi za savjest „syneidesis ili kardia“, ali za način djelovanja savjesti ili za ono što se misli pod „sud savjesti“ koristi se izraz rasuđivanje, grčki dokimazein. „Glagol rasuđivati (grčki dokimazein) je ključ svakog novozavjetnog ćudoređa, a tu je tvrdnju potkrijepio katolički egzegeta C. Spicq“. Taj „duh rasuđivanja“ prisutan je kod sv. Pavla u dva važna odlomka.¹ Prvi je iz poslanice Rimljanima koji glasi: „Ne suobličujte se ovom svijetu, nego se preobrazujte obnavljanjem svoje pameti da možete razabirati što je volja Božja, što li je dobro, Bogu milo, savršeno“ (Rim 12,2), a drugi je: „I molim za ovo: da ljubav vaša sve više i više raste u spoznanju i potpunu pronicanju te možete prosuditi što je najbolje da budete čisti i besprijeekorni za Dan Kristov, puni ploda pravednosti po Isusu Kristu - na slavu i hvalu Božju (Fil 1,9-11)“.

U Starom Zavjetu grčkog prijevoda (Septuaginta) *syneidesis* se spominje tri puta: Prop 10,20, Mudr 17,10, Sir 42,18. Predvoditelj Biblije više je koristio izraz „kardia“ = srce, a sveti Jeronim u Vulgati pet puta koristi latinski izraz *conscientia* = savjest.² U

¹ Marciano Vidal, *Kršćanska etika*, Karitativni fond UPT, Đakovo, 2001., str. 107.

² Usp. Ivan Fuček, *Osoba i savjest*, Verbum, Split, 2003., str. 126.

knjizi Mudrosti pronalazimo: „Jer strah i nije ništa drugo nego izdaja pomagala što ih razum daje.“ (Mudr 17,11). Ovdje već možemo osjetiti utjecaj helenističke kulture na biblijsku misao. To posredovanje biblijske grčko – helenističkoj misli vidljivo je u djelima židovskih pisaca izrazito helenističke kulture, posebno kod Josipa Flavija i Filona Aleksandrijskog. Važno je naglasiti da se u Starom zavjetu moralno djelovanje prvenstveno gleda kroz ideju saveza s Bogom. Ono što bismo nazvali savjest, u Starom zavjetu promatra se prvenstveno iz Božje perspektive, stoji u donosu s Bužijom riječju, s Božjom objavom u riječima i djelima. Savjest nikako nije samo antropološki pojam nego i teološko – antropološki.³

U Novom Zavjetu rijetko susrećemo grčki izraz „syneidesis“; točnije spominje se na dva mjesta: jedanput kod Pavla koji ističe sebe kao primjer ponašanja svima u Korintu: „Doista, ničega sebi nisam svjestan, no time nisam opravdan: moj je sudac Gospodin.“ (1 Kor 4,4) i drugi put kada se izražava Ananijino znanje o sukrovnji njegove žene Safire u grijehu za koji drugi nisu znali: „i odvoji nešto od utrška, u dogovoru a ženom i samo jedan dio donese i postavi pred noge apostolima“ (Dj 5,2).⁴ U Novom zavjetu izraz srce susrećemo na više mjesta. U Apostolskim djelima 2 puta, u Pavlovim poslanicama 20 puta, u Poslanici Hebrejima 5 puta i u Prvoj Petrovoj 3 puta.⁵ Kod sinoptika pronalazimo izraz srce i taj izraz koriste kad žele izraziti psihološke promjene u nutrini osobe. Za Isusa srce je središnje mjesto susreta čovjeka i Boga („Učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete spokoj dušama svojim“ Mt 11,28-30), ali i središte nove pravednosti („Svakomu koji sluša Riječ o Kraljevstvu, a ne razumije, dolazi Zli te otima što mu je u srcu posijano“ Mt 13,19).⁶

Sveti Pavao je uvjeren da i pogani imaju savjest i da mogu razumom otkriti moralne vrijednosti „upisane u njihovim srcima. O tome svjedoči njihova savjest“ (Rim 2,15). Prema Pavlu „raditi po savjesti“ znači „raditi po vjeri“. Pavlovo učenje o

³ Usp. Marinko Vidović, Biblijsko poimanje savjesti. Normirani sudac ljudskoga ponašanja, u: Nikola Bižaca, Josip Dukić i Jadranka Garmaz (priredili), *Fenomen savjesti*, Zbornik radova Međunarodnoga znanstvenog skupa Split, 2010., Crkva u svijetu, Split, 2011, str. 98 – 102.

⁴ Usp. Marinko Vidović, Biblijsko poimanje savjesti. Normirani sudac ljudskoga ponašanja, str. 102.

⁵ Usp. Ivan Fuček, *Osoba savjesti*, str. 131.

⁶ Usp. *Isto*, str. 131 – 133.

savjesti usko je povezano s učenjem o novom životu u Kristu, o „novom stvorenju“ (2 Kor 5,17). To učenje mogli bismo ovako sažeti:⁷

- Savjest nije samo glas koji hvali ili kudi nakon počinjena djela, nego i norma prema kojoj treba ravnati moralno djelovanje.
- Savjest se poima u religioznom smislu kao odjek Božje riječi u nama i ujedno u užem moralnom smislu.
- U pastoralnom problemu kršćanske zajednice u Korintu glede mesa žrtvovanog idolima (1 Kor 8 i 10) Pavlu je povod da istakne apsolutni primat savjesti u moralnom djelovanju.
- Po Pavlu samo je sigurna savjest ćudoredno ispravna norma moralnog djelovanja (Rim 14,22 – 23).
- Pavao donosi tipologiju savjesti: čista (1 Tim 1,5; 3,9; 2 Tim 1,3), slaba (1 Kor 8,9 – 12) , okaljana (1 Tim 4,2), ožigosana (1 Tim 4,2).
- Pavlovo pozivanje na savjest povezano je s kršćanskom ljubavlju.

Savjest je upisana u srce čovjeka i bitni je dio ljudske svijesti, a za vjernika savjest je Božji glas u našoj unutrašnjosti, koji nam govori što je dobro, a što zlo. Taj glas uvijek nas poziva da ljubimo i činimo dobro, ili kako nam papa Ivan Pavao II. govori „ona odzvanja u intimnosti našega srca i govori čini ovo, a izbjegavaj ono.“⁸ U tako shvaćenu savjest pohranjena su moralna načela, a temeljni princip glasi: „Dobro treba činiti, a zlo izbjegavati“. Savjest je norma etičkog djelovanja što znači da čovjek treba činiti ono što mu savjest nalaže. Definicija moralne savjesti koju donosi Katekizam Katoličke Crkve glasi: „Moralna je savjest sud razuma po kojem ljudska osoba prepoznaje ćudorednu kakvoću nekog konkretnog čina što ga kani izvršiti, sto ga vrši ili ga je već izvršila. U svemu što govori ili čini čovjek mora vjerno slijediti ono što zna da je ispravno i istinito.“⁹ No, savjest može biti krivo oblikovana jer je izložena raznim utjecajima pa je važno neprestano odgajati i preispitivati vlastitu savjest. Na iskrivljenu savjest mogu utjecati izvanjski i unutrašnji čimbenici. S

⁷ Usp. Marijan Valković, Savjest u moralnoj teologiji, *Bogoslovna smotra*, 47 (1977.) 2. – 3., str. 184 – 185.

⁸ Usp. Ivan Tićac, Uloga savjesti u etičkom prosuđivanju i djelovanju, *Acta Iadertina*, 4 (2007.) 1, str. 4

⁹ Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 1788, (dalje KKC).

obzirom na izvanjske čimbenike, na nju mogu utjecati društvene okolnosti, nepravedni zakoni, prenošenje negativnih vrijednosti putem mass medija, itd. S obzirom na unutrašnje čimbenike to mogu biti loši primjeri u obitelji, strasti, strah i slično. Razlikujemo pet razvojnih slojeva odgoja savjesti, a to su: razvitak osobne klice savjesti, priopćavanje moralnog znanja, motiviranje, uvježbavanje prosuđivanja i učvršćivanje odluke savjesti. Za formiranje ispravne savjesti bitnu ulogu imaju kreposti, a za oblikovanje i očuvanje ispravne savjesti važna je krepost razboritosti. Cilj odgoja savjesti je istinita i sigurna savjest. Odgoj savjesti znači trajno čovjekovo nastojanje da uskladi svoju savjest s voljom Božjom, da shvati volju Božju koja mu se očituje različitim putovima i na najrazličitije načine.¹⁰ Mi kršćani svoju savjest ćemo odgajati imajući pred očima Isusa Krista i računajući na vodstvo Duha Svetoga koji nas upućuje u svu istinu (usp. Iv 16,13). U odgoju savjesti pomažu nam Deset Božjih zapovjedi, Dvije zapovjedi ljubavi, crkveno učiteljstvo, itd. Katekizam Katoličke Crkve potiče odgoj savjesti te kaže:

„Odgoj savjesti je zadatak cijelog života. On od prvih godina uvodi dijete u spoznaju i vršenje nutarnjeg zakona što ga prepoznaje moralnom savješću. Razborit odgoj uči kreposti; liječi od straha, sebičnosti i oholosti, od krivog osjećaja krivnje i pokreta samodopadnosti koji se rađaju iz slabosti i ljudskih pogrešaka. Odgoj savjesti jamči slobodu i rađa mir u srcu.“¹¹

Kao kršćani, našu savjest trebamo njegovati i čuvati kroz odnos s Bogom. Trebamo čuvati poslušnost Bogu i održavati čist i dobar odnos s Njim. To činimo primjenjujući Njegove riječi na naš život i naša djela. Trebamo biti obzirni prema onima sa slabom savješću pokazujući im na taj način kršćansku ljubav i suosjećanje.

Ovaj dio govora o savjesti zaključujemo riječima Šimuna Šipića:

„Budući da savjest prožima čitava čovjeka kao osobu, sve njegove moći, naravni i nadnaravni potencijal, sve sposobnosti i djelatnosti, onda je formiranje savjesti također moguće samo kao formiranje cjelokupne osobnosti čovjeka. Prema tome, odgajati savjest znači odgajati sve naravne i nadnaravne moći čovjeka, njegovu

¹⁰ Usp. Alojzije Šuštar, *Odgoj savjesti*, Družba katoličkog apostolata, Zagreb, 1983., str. 8.

¹¹ KKC, br. 1784.

*osobnost i njegove odnose prema sebi, bližnjemu i prema Bogu. U jednu riječ, odgajati savjest zapravo znači odgajati čovjeka i kršćanina u najjemenentnijem smislu te riječi.*¹²

1.2. Savjest nakon Drugog vatikanskog koncila

Govoriti o odrasloj i slobodnoj savjesti prije II. Vatikanskog koncila zvučalo bi neobično i sumnjivo, poprilično nezrelo. Poslije Koncila zrela i slobodna savjest postala je ideal. Savjest odnosno sloboda savjesti prije Drugog Vatikanskog sabora imala je negativni prizvuk. Sloboda savjesti se shvaćala kao sloboda od Stvoritelja, kao potpuna autonomija čovjeka koji uređuje svoj život kako želi živjeti, čovjek koji je oslobođen od višeg zakona. Nije bila osuđena sloboda savjesti nego sloboda od savjesti.¹³

Drugi Vatikanski koncil kao nijedan prije njega progovorio je o savjesti. Sabor se vodio uvjerenjem da, govoreći o savjesti, zapravo govore o najdubljem skrovištu čovjeka i njegove duše. Koncil savjest vidi personalistički, prema izvornoj biblijskoj misli. U pastoralnoj konstituciji „Gaudium et spes“ donosi se definicija savjesti koja najbolje odgovara ovom vremenu i objašnjava što savjest uistinu jest. Zbog njezine važnosti stavljam je u cijelosti:

„U dubini savjesti čovjek otkriva zakon koji on sam sebi ne daje, ali kojemu se mora pokoravati. Taj glas, što ga uvijek poziva da ljubi i čini dobro a izbjegava zlo, kad zatreba, jasno odzvanja u intimnosti našega srca: čini ovo, a izbjegavaj ono. Čovjek naime ima u srcu zakon što mu ga je Bog upisao. U pokoravanju tom zakonu jest isto čovjekovo dostojanstvo, i po tom zakonu će mu se suditi. Savjest je najskrovitija jezgra i središte čovjeka, gdje je on sam s Bogom, čiji glas odzvanja u njegovoj nutrini.“ (GS 16)

¹² Šimun Šipić, Savjest i sakrament pokore, *Bogoslovna smotra*, 47 (1977.) 2 – 3, str. 283 – 284.

¹³ Usp. Ivan Kozelj, Odgoj za zrelu, slobodnu i samoodgovornu savjest, *Obnovljeni život*, 27 (1972.) 1, str. 7 – 9.

Tekst definicije savjesti je moguće podijeliti na tri dijela: 1. unutrašnji zakon u čovjeku; 2. susret s Bogom; 3. otvorenost prema drugima.¹⁴ Savjest je opisana u onom najdubljem tajanstvenom, svetom, gotovo sakramentalnom smislu. Svaki čovjek će biti suđen po moralnoj savjesti. Glavno načelo moralnog zakona jest glas koji nas uvijek poziva da ljubimo i činimo dobro, a izbjegavamo zlo. Taj glas je temeljni princip morala i našeg konkretnog djelovanja prema savjesti. Taj glas jest Božji zakon upisan u naša srca. „Čovjek naime ima u srcu zakon što mu ga je Bog upisao.“¹⁵ „Taj glas uvijek poziva...“ (GS 16). Izraz „glas“ koncilski oci uzimaju u snazi koju mu daje Objava Novog Zavjeta. Čovjek je pozvan ali ne kao životinja, nego u obliku osobnoga apela koji tvori samu strukturu čovjekove osobe. Čovjek je dužan slušati glas Božji, glas istine i slijediti zakon upisan u njegovo srce. To je nužno pri donošenju ispravnog moralnog suda u samoj savjesti. Sabor se vodio sržnim riječima o savjesti iz radio poruke pape Pija XII.: „Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, gdje on sam s Bogom, čiji glas odzvanja u njegovoj nutrini.“ (GS 16). Papa Pijo XII. ove je riječi izgovorio gotovo 10 godina prije samog Koncila. On je očito shvatio potrebu obrata teologije savjesti prema opće humanom, svetopisamskom i kršćanskom temeljnom vrednovanju.¹⁶

Drugi Vatikanski sabor nam donosi i Deklaraciju o vjerskoj slobodi te naglašava da svaka ljudska osoba ima pravo na vjersku slobodu: „Naredbe Božanskog zakona čovjek prima i prihvaća posredstvom svoje savjesti, nju mora vjerno slijediti u svemu svome djelovanju, da dođe do Boga, svoga cilja. Ne smije se dalje siliti da radi protiv svoje savjesti, ali se ne smije ni priječiti da radi po svojoj savjesti osobito u vjerskoj stvari.“¹⁷ i „Ovaj Vatikanski sabor izjavljuje da ljudska osoba ima pravo na vjersku slobodu. Takva sloboda se sastoji u tome što svi ljudi moraju biti slobodni bilo pojedinca bilo društvenih skupina ili bilo koje ljudske vlasti, i to tako da u vjerskoj stvari nitko ne bude primoravan da radi protiv svoje savjesti ni sprečavan da radi po

¹⁴ Usp. Marinko Perković, *Temelji teološke etike*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2000., str. 105.

¹⁵ Drugi vatikanski koncil, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1970., br. 16, (dalje GS).

¹⁶ Usp. Ivan Fuček, *Osoba savjest*, str. 158 – 168.

¹⁷ Drugi vatikanski koncil, *Dignitatis humanae, Deklaracija o vjerskoj slobodi*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1970., br. 1, (dalje DH).

svojoj savjesti, privatno i javno, bilo sam bilo udružen s drugima, unutar dužnih granica.“¹⁸

Do Drugog Vatikanskog koncila crkva nigdje nije direktno spominjala priziv savjesti. Na koncilu Crkva je navela: „da oni koji se ne žele služiti oružjem da budu zakonski zaštićeni, ali da daju doprinos zajednici na jedan drugi način“ taj drugi način je priziv savjesti. Papa Ivan Pavao II. u enciklici „*Evangelium vitae*“ kaže: „Tko pribjegava prizivu savjesti mora da bude zaštićen ne samo od krivične kazne već i od bilo kakve druge sankcije na pravnom, disciplinskom, ekonomskom i profesionalnom planu.“¹⁹

1.3. Savjest u „*Veritatis splendor*“

„*Veritatis splendor*“ ili „*Sjaj istine*“ enciklika je svetog pape Ivana Pavla II.²⁰ Rad na ovoj enciklici trajao je šest godina, a objavljena je 6. kolovoza 1993. godine. Ova enciklika odgovara na dileme moralne teologije u Katoličkoj Crkvi u drugoj polovici 20. stoljeća. Dokument je u prvom redu upućen biskupima kao čuvarima i učiteljima vjere i morala na katoličkim učilištima, no to ne znači da ova enciklika nije važna i za sam život vjernika. Enciklika je važna za dostojanstvo svakog čovjeka koji želi živjeti moralno. Dr. Valentin Pozaić u svom djelu „*Pogled na encikliku Veritatis Splendor*“ navodi kako je povod za izdavanje ove enciklike bila kriza morala u praksi i velika pomutnja u teoriji.²¹ Ovaj dokument jedan je od najsvestranijih filozofskih učenja moralne teologije u katoličkoj tradiciji. Bio je to dokument koji je imao veliki odjek kako u Crkvi tako i izvan nje. Došlo je do niza pogrešnih interpretacija i stavljene su u središte stvari koje su tek usputno spomenute u Enciklici. Ipak, veliki broj vjernika, a osobito teologa koji se bave moralnom teologijom prihvatilo je ovaj dokument slažući se s ključnim stvarima. Crkva se ne smije zatvarati pred novim vremenima. Ona se treba prilagođavati vremenu u svjetlu Kristovog nauka. Neke od

¹⁸ DH, br. 2.

¹⁹ Ivan Pavao II., *Evangelium vitae – Evandjelje života. Enciklika o vrijednosti ljudskog života*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 74, (dalje EV).

²⁰ Ivan Pavao II, *Veritatis splendor. Sjaj istine*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2008.

²¹ Valentin Pozaić, *Pogled na encikliku Veritatis Splendor*, *Obnovljeni život*, 49 (1994.) 1, str. 4 – 5.

misli koje prožimaju Veritatis Splendor jesu: poštovanje ljudske osobe, kritika modernog relativizma, univerzalnost moralnog zakona.

Pojam savjesti Drugog Vatikanskog koncila i pojam savjesti u Veritatis splendor tijesno su povezani. Vatikanski koncil više naglašava unutarnjost dok enciklika više naglašava sud. Ivanu Pavlu II. stalo je do jedinstva suradnje „ljudske slobode s Božjim zakonom“ (VS 54). Postavlja se pitanje koji je to Božji zakon? To je zakon smješten u ljudsko srce prije svakog izrečenog ili pisanog zakona: prije Mojsija, Tore, prije pozitivnog crkvenog ili državnog zakona. Na temelju tog zakona zrela savjest prosuđuje sve zakone. To znači da je u čovjeku zakon „innatus – urođen“. Na temelju toga jasno je kad Papa u enciklici taj zakon „u srcu što mu ga je Bog upisao“ (GS 16) naziva „Božjim zakonom“. Isto čini i Katekizam te kaže da zakon nije otkriven samo praktičnim razumom, nego je dan i Objavom što se integrira u novi Kristov zakon tj. u „zakon ljubavi“ (Iv 15,12). Dakle, radi se o zakonu koji nadilazi sve ostale i trajno se javlja kao konkretan moralni i duhovni imperativ.²²

Ovim dokumentom željelo se poručiti kako poslušnost istini i vlastitoj savjesti nije lagano. Izbor između dobra i zla velik je izazov pogotovo za čovjeka u današnjem vremenu. No, čovjek moram biti svjestan da moralni zahtjevi štite dostojanstvo svakog pojedinca te da nikakva pogreška ne može odvojiti čovjeka od Boga. Osim ako to čovjek sam ne želi. Bog čovjeka ljubi, a pitanje morala dira svakog čovjeka, pa i onoga koji ne poznaje Krista.

1.4. Osobna i slobodna savjest

Savjest, slobodna savjest i pozivanje na vlastitu savjest igraju u moralnom životu današnjeg kršćanina vrlo važnu ulogu. Suvremeni čovjek svaki dan suočava se s brojnim moralnim dvojabama. Na različite načine pokušava se sustavno utišati glas savjesti sve do njezinog umrtvljenja. Pokušava se stvoriti „umjetna savjest“ i na taj način se pokušava opravdati grijeh protiv temeljnog zakona ljubavi i života.

²²Usp. Ivan Fuček, *Osoba savjest*, str. 172.

Dokumenti II. vatikanskog koncila, kako smo vidjeli, ističu važnost savjesti i slobode savjesti. U Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu zahtjeva se od čovjeka da sam u svome životu donosi odluke savjesti te da sam preuzima za to odgovornost: „Dostojanstvo čovjeka zahtijeva dakle da radi po svjesnom i slobodnom izboru, to jest potaknut i vođen osobnim uvjerenjem, a ne po unutarnjem slijepom nagonu ili po čisto vanjskom pritisku“.²³

O osobnoj odluci savjesti ovisi smisao života. Danas samo svjedoci nastojanja da se ograniči pravo na priziv savjesti tjerajući da ljudi čine ono što je u potpunoj suprotnosti od njihove savjesti. Nameće se da je pravo na priziv savjesti kolektivno, a ne osobno pravo. Ljudi otupljene i nerazvijene savjesti su ljudi bez istinskog osobnog života, ljudi neautentične egzistencije. Sloboda je najbitnija pretpostavka za autentičnu savjest. Sloboda pripada savjesti kao njezina bitna pretpostavka. Samo u slobodi čovjek može ispravno odgovarati na Božji poziv.²⁴ Slobodnu savjest čovjeku ne daruje društvo ili država nego je je dobiva po rođenju i pripada mu kao neotuđivo pravo. Glavna zadaća države je da služi u zajedničkom zemaljskom dobru, u što spada i zaštita istinske slobode savjesti. Ipak, apsolutna sloboda savjesti nije moguća jer nas ne oslobađa od zakona, već nas naprotiv veže na zakon dobra. U konačnici svatko treba slijediti svoju savjest, a to znači činiti dobro prema vlastitoj spoznaji, te iskreno htjeti i tražiti dobro.²⁵

Kada govorimo o savjesti trebamo razlikovati nekoliko vrsta savjesti:²⁶

- **Nježna savjest** – čovjek koji ima nježnu savjest jasno uočava što je dobro, a što zlo. To je jako osjetljiva savjest.
- **Tjeskobna savjest** – čovjek koji ima ovu savjest stalno misli na ono što mu je zapovjedbano, boji se ne izvršiti ono što mu je zapovjedbano jer se boji kazne. Više se misli na zlo koje treba izbjeći nego dobro koje može postići.

²³ GS, br. 17.

²⁴ Usp. Alojzij Šuštar, *Sloboda savjesti*, Družba katoličkog apostolata, Zagreb, 1982. str. 7. – 15.

²⁵ Usp. Bernhard Häring, *Kristov zakon*, svezak I., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973., str 168 – 169.

²⁶ Usp. *Isto*, str. 168 – 188; Marinko Perković, *Temelji teološke etike*, str.151-153.

- **Licemjerna ili farizejska savjest** – čovjek koji ima ovu savjest ponaša se moralno ali više zbog drugih, nego zbog Boga ili sebe.
- **Zamršena savjest** – kad čovjek vidi grijeh što god da učini ili propusti nešto učiniti.
- **Skrupulozna savjest** – čovjek koji ima skrupuloznu savjest u svemu vidi grijeh i smatra da nikad ništa ne može učiniti neko dobro. Takve osobe su najčešće teret i sebi i drugima.
- **Kriva savjest** – čovjek čini zlo, a misli da čini dobro ili obratno. Riječ je o krivo formiranoj savjesti, gdje su u odgoju učinjeni veliki propusti.
- **Laksna savjest** – riječ je o savjesti gdje osoba olako prelazi preko svojih loših čina, bez većeg uznemiravanja.

Savjest uvijek treba njegovati i paziti da se ne iskrivi. Ispravno oblikovana savjest uvijek zna što je dobro, a što zlo, dok iskrivljena savjest to ne uviđa uvijek jasno i u tom smislu nekada osoba može misliti da nešto nije grešno, iako je u sebi neuredno i zlo. No, ne mora uvijek čovjek biti moralno odgovoran za takvu krivo oblikovanu savjest. Naime, razlikujemo savladivo i nesavladivo pogrešnu savjest.

1.5. Nesavladivo pogrešna savjest i savladivo pogrešna savjest

Kada govorimo o *nesavladivo pogrešnoj savjesti* mislimo na situacije kada netko iz opravdanih razloga (npr. jer mu netko nije rekao) misli da nešto što čini nije grijeh. Osobe s takvom savješću ne misle da su u zabludi. Djeluju s potpunom sigurnošću da ispravno djeluju. Sve dok je u subjektivno sigurnoj, premda objektivno pogrešnoj savjesti, u nesavladivoj zabludi, osoba mora slijediti svoju savjest.²⁷ Budući da je nesavladivo pogrešna savjest samo „slučaj“ per accidens, svatko je pozvan, ako je to moguće izbjegavati je.²⁸

²⁷ Usp. Valentin Pozaić, Zrela savjest, *Obnovljeni Život*, 4 (1988.) 6, str. 507.

²⁸ Usp. Marinko Perković, *Temelji teološke etike*, str.128.

Primjer nesavladivo pogrešne savjesti:

- žena je dala da joj liječnik ugradi spiralu, jer zbog zdravlja ne smije roditi više nijedno dijete. Ona nije nikada čula da Crkva zabranjuje korištenje spirale, i to zbog razloga jer i unatoč takvoj zaštiti žena može zatrudnjeti, a tada će spirala izazvati abortus. Naprotiv, žena je u razgovoru sa svojim prijateljicama čula kako mnoge od njih koriste to sredstvo, i pri tome misle kako ono samo sprječava začeće. Žena je dakle u zabludi, tj. misli kako ugradnja spirale nije grijeh, iako to je. Takva žena je nesavladivom znanju, a prestat će biti nesavladivo samo ako sazna da spirala može uzrokovati pobačaj.

S druge strane nalazi se *savladivo pogrešna savjest* ili savjest u savladivoj zabludi. Riječ je o savjesti kada netko misli kako nešto što je grijeh nije grijeh, ali ipak nije siguran. Uz malo truda osoba može ukloniti svoje neznanje i zabludu. Djelovati s takvom savješću moralno je neodgovorno, bilo da moralni zakon nešto ne dopušta, bilo da zabranjuje ili zapovijeda.²⁹ Drugi vatikanski sabor kaže o tome : „Kad se čovjek malo brine da traži istinu i dobro i kada savjest zbog grešne navike pomalo postaje gotovo slijepa“ čovjek gubi svoje osobno dostojanstvo, a savjest svoj autoritet.³⁰

Primjer savladivo pogrešne savjesti:

-neplodni je bračni par odlučio do djeteta doći putem umjetne oplodnje. U tome ne vide nikakav grijeh, ali zapravo nisu sasvim sigurni je li to grijeh ili ne, jer su načuli da Katolička Crkva ne odobrava umjetnu oplodnju. Unatoč tračku sumnje, odlučuju se otići na umjetnu oplodnju bez savjetovanja sa svećenikom, teologom ili na neki treći način saznati odgovor na pitanje je li umjetna oplodnja grijeh ili nije.

Iz gore rečenog možemo zaključiti da čovjek može djelovati samo po svojoj ispravnoj, sigurnoj i dobro odgojenoj savjesti. Čovjekova najveća zadaća je odgojiti ispravnu savjest. Vjernost savjesti od presudnog je značenja za svakog kršćanina.

²⁹ Usp. *Isto*, str. 130.

³⁰ Usp. Valentin Pozaić, *Zrela savjest*, str. 507 – 509.

2. PRAVO NA PRIZIV SAVJESTI

Značajka je modernog vremena da se sve važnije i životne vrijednosti promatraju subjektivno i osobno. Čovjek je postao vrhovna vrednota. Donesene su razne deklaracije i povelje o pravima čovjeka i njegove savjesti, što se polako probija i u konkretno zakonodavstvo modernih država.³¹ Pravo na priziv savjeti u modernom društvu najistaknutije je u medicini. Svake godine 15. svibnja obilježavamo Međunarodni dan prigovora savjesti. Danas se mnoge države ponašaju kao da one „daruju“ čovjeku njegova ljudska prava. Nerijetko država gazi ljudska prava, a poštuje samo ona koja sama donosi. Zakoni se donose ne obazirući se na naravni zakon. “Priznati da prirodni zakon postavlja temelje i granice pozitivnom pravu znači složiti se sa tim da je suprotstavljanje vlastima opravdano kad god ova grubo i u više navrata prekrši principe prirodnog prava.”³² Današnje zakonodavstvo daje za pravo majci da ubije svoje dijete, pravo društvu da odredi porođaje i slično. Suvremeno zakonodavstvo ne vodi se istinom usađenom u narav dostojanstva osobe. Civilni zakoni, koje stvara demokracija, trebaju biti u skladu s naravnim moralnim zakonom ili naravnim pravom, te iz njega proizlaziti. Zadatak je civilnih zakona osigurati zajedničko dobro osoba. Zakon to ostvaruje priznanjem i obranom temeljnih čovjekovih prava, promaknućem i osiguravanjem mira, obrane javne moralnosti, itd. Treba znati da je civilni zakon legalan samo onda kad se gradi na naravnom zakonu. Ako mu se protivi više nije zakon, nego zloupotreba autoriteta. Prema tome nisu obvezujući zakoni koji legaliziraju pobačaj, eutanaziju, nalažu ograničenje poroda, propisuju sterilizaciju, maloljetnicima nameću pilule za „ dan poslije“. Takvi zakoni proturječe naravnom zakonu. Takvi zakoni ne mogu i ne smiju obavezivati u savjesti jer su protiv osobnog dobra čovjeka i zajedničkog dobra cijelog čovječanstva. Katolik je dužan da se odupire takvim zakonima i da ograniči njihove učinke; ne smije sudjelovati u njihovom stvaranju i širenju. Katolik nikad ne smije izravno sudjelovati u etički zlim djelima, slagati se s nakanom takvih nemoralnih zakona i slično. “Vlast je dužna da donosi pravične zakone, koji su u skladu sa dostojanstvom ljudske osobe i sa

³¹ Usp. Marijan Valković, *Postkoncilska obiteljska i moralna problematika*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., str. 168. – 169.

³² Papinsko Vijeće “*Iustitia et Pax*”, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2005., br. 400.

onim što zdrav razum nalaže. Ljudski zakon je human ukoliko je u suglasju sa zdravim razumom, odnosno ukoliko se zasniva na vječnom zakonu. Nasuprot ovome, kada se zakon protivi razumu smatra se nepravičnim, u tom pak slučaju prestaje da bude zakon i pretvara se u nešto nalik na čin nasilja.³³ Katolik uvijek treba imati mogućnost nesudjelovanja i imati pravo na „priziv savjesti“, što civilni zakon treba predvidjeti i osigurati. Danas se razvija jedan od najopasnijih totalitarizama koji propagira kulturu „anti – life – protiv života“ i „kulturu smrti“. Zato Crkva kao zajednica vjernika treba organizirati i poticati pokrete „pro – life – za život“, „kulturu života“, „kulturu ljubavi“ i na taj sustavni način činiti socijalno – moralni pritisak na zakonodavce. Potrebno je ljude na lijep, razborit ali i mudar način podsjećati koja je naša sveta dužnost. Mnogi su liječnici i medicinske sestre u bolnicama i ambulancama žene odvratili od opake namjere pobačaja vlastitog djeteta. U tome je potrebna razboritost, mudrost, hrabrost i ljubav.³⁴

Kao što sam već navela u prvom dijelu rada u Hrvatskoj je osigurano pravo na priziv savjesti u obavljanju i vršenju vojničkih dužnosti u oružanim snagama ali i doktorima medicine, kao i doktorima stomatologije. U Zakonu zdravstvenoj zaštiti i Zakonu o liječništvu, i u Kodeksu hrvatske liječničke komore propisuje se sljedeće:

„Radi svojih etičkih, vjerskih ili moralnih nazora, odnosno uvjerenja liječnik se ima pravo pozvati na priziv savjesti te odbiti provođenje dijagnostike, liječenja i rehabilitacije pacijenta, ako se to ne kosi s pravilima struke te ako time ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ne ugrozi život pacijenta. O svojoj odluci mora pravodobno izvijestiti pacijenta te ga uputiti drugom liječniku iste struke.“³⁵

No, pravo na priziv savjesti može se i zloupotrijebiti. Primjer tome mogu biti licemjerni liječnici kako u Hrvatskoj tako i u svijetu koji u bolnicama posežu za pravom na priziv savjesti i ne žele izvršiti pobačaj, a isti obavljaju izvan bolnice. Takvo ponašanje potaknuto je novčanom zaradom na „crno“. Činiti protiv svoje savjesti znači činiti protiv sebe. „Priziv savjesti omogućava pojedincu da čuva svoju

³³ Isto, br. 398.

³⁴ Usp. Ivan Fuček, *Naša nas savjest pita*, Filozofsko tehnološki institut Družbe Isusove, 2001., Zagreb, str. 227 – 232.

³⁵ Zakon. hr, Zakon o liječništvu, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/405/Zakon-olije%C4%8Dni%C5%A1tvu> (pristupljeno: 12.08.2021.)

koherentnost i slobodu. Drži se kako čovjek prisiljen na postupanje protivno svojoj savjesti gubi samopoštovanje, cjelovitost i puninu svoje osobnosti te trpi ograničavanje svoje slobode.³⁶ Ono što treba naglasiti jest da priziv savjesti nije vezan isključivo uz medicinu i liječnike. Pravo na priziv savjesti nalazi se u svim segmentima našeg života, a primjeri za to mogu biti: vlasnik tiskare koji je odbio tiskati ratni propagandni materijal, preko bravara koji odbija raditi na ratnom brodu, do adventista koji odbija raditi subotom.³⁷

2.1. Definicija priziva savjesti i njegova garancija

Priziv savjesti ili prigovor savjesti (*objectio conscientiae*) je odbijanje pojedinačne odredbe nekog autoriteta, motivirano savješću, tj. dosljednošću vlastitom i temeljnom principu.³⁸ U svom radu „Pravo zdravstvenih radnika na priziv savjesti” Jozo Čizmić donosi nam definiciju priziva savjesti ovako: „Priziv ili prigovor savjesti je pravni institut koji predstavlja pozivanje osobe na slobodu savjesti prilikom odbijanja postupanja na propisani način, odnosno prilikom traženja izuzeća od takve obaveze, i to zbog svojih moralnih, etičkih ili vjerskih uvjerenja.“³⁹ Prigovor ili priziv savjesti je moralno nedopustivo rabiti kao izgovor, kako bi se neka radnja ili čin izbjegao zbog lijenosti, nerada, političke lojalnosti ili nedovoljne stručnosti. Savjest nije subjektivna samovolja nego obvezujuća instanca. Ona nema dispenzativni karakter prvenstveno, kako bi poslužila kao izgovor, nego obvezujući da unutar okvira čudorednih normi otkriva i nalaže što činiti, a što izbjeći.⁴⁰

U međunarodnim dokumentima priznat je pravni pojam „Priziv savjesti“. Priziv savjesti proizlazi iz prava na slobodu, a to je zajamčeno člankom 18. Opće deklaracije UN o pravim čovjeka iz 1948. U Općoj deklaraciji stoji:

³⁶ Jozo Čizmić, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 37 (2016.) 1, str. 753.

³⁷ Usp. Zvonimir Bošković, *Medicina i pravo*, Pergamena, Zagreb, 2007., str. 180 – 182.

³⁸ Usp. Srakić Marin, *Moja savjest je čista*, sabrana djela II, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Đakovo, 2013., str. 265.

³⁹ Jozo Čizmić, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, str. 754.

⁴⁰ Usp. Eberhard Schockenhoff, *Bit i funkcija savjesti s gledišta katoličke moralne teologije*, u: Nikola Bižaca, Josip Dukić, Jadranka Garmaz (priređili), *Fenomen savjesti*, str. 43-44.

„Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti, vjere i religije; ovo pravo uključuje slobodu promjene vlastite religije ili uvjerenja, te slobodu bilo sām ili u zajednici s drugima, javno ili privatno očitovati svoju religiju ili uvjerenje podučavanjem, prakticiranjem, štovanjem i obredima.“⁴¹

Na tragu ove definicije donesena je Povelja temeljnih prava Europske unije gdje se izričito jamči pravo na priziv savjesti. U Povelji o temeljnim pravima Europske unije stoji:

- 1. Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti. Ovo pravo uključuje slobodu promjene vjeroispovijesti ili uvjerenja te slobodu, pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazivanja vjeroispovijesti ili uvjerenja bogoslužjem, poučavanjem, običajima i obredima.*
- 2. Priznaje se pravo na prigovor savjesti, u skladu s nacionalnim zakonima koji uređuju ostvarivanje tog prava.⁴²*

No, i danas možemo biti svjedoci kako pravni poredak ne priznaje pravo na priziv savjesti za kojim posežu pojedinci. Ponekad se čini kao da su se politika i neke liberalne struje udružile ne bi li spriječile prigovor savjesti i optužujući da time štete drugima ili da ne ispunjavaju svoje profesionalne obveze. U Hrvatskoj je osim prigovora savjesti protiv vojne službe koji je priznat u čl. 47. Ustava RH, priznat zakonom prigovor savjesti liječnicima, medicinskim sestrama i stomatolozima, protiv sudjelovanja u medicinskim zahvatima (poput pobačaja).⁴³ Pravo na priziv savjesti je zakonski priznato svim zdravstvenim i nezdravstvenim radnicima, u pogledu postupaka medicinski potpomognute oplodnje.⁴⁴ Kada je čovjek u ratu onda se nalazi u opasnosti da nastane sukob savjesti s obzirom na služenje oružjem. Tako je u mnogim međunarodnim dokumentima i zakonima pojedinih zemalja svijeta (npr. Amerika, Austrija, Njemačka i dr.) koji predviđaju mogućnost da osoba odradi civilnu službu

⁴¹ Citirano prema: Kompes Marijana, Povezanost religioznosti te stavova i iskustva o vjerskoj slobodi kod religiozno deklariranih mladih u Hrvatskoj, *Nova prisutnost*, 16 (2018.) 2, str. 215.

⁴² Povelja Europske unije o temeljnim pravima, Službeni list Europske unije, dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO> (pristupljeno: 30.06.2021.)

⁴³ Usp. Savjest, https://hr.wikipedia.org/wiki/Priziv_savjesti#cite_note-4, (pristupljeno: 30.06.2021.)

⁴⁴ Usp. https://hr.wikipedia.org/wiki/Priziv_savjesti#cite_note-4 (pristupljeno: 30.06.2021.)

umjesto vojne (rad u bolnicama, pomoć nerazvijenim državama, itd.). Osobe koje koriste takvu mogućnost nisu oslobođene dužnosti da pridonose dobru zajednice, nego to čine u skladu sa svojom savjesti. O tome je govorio i Drugi vatikanski koncil: „Povrh toga izgleda da bi bilo pravično da se zakoni čovječno pobrinu za slučaj onih koji po svojoj savjesti neće da se služe oružjem a ipak prihvaćaju da u drugom obliku služe ljudskoj zajednici“ (GS 79). Biskupska sinoda u Rimu 1971. godine kažu u svom dokumentu o „Pravdi u svijetu“: „Neka se podupire nenasilna akcija, i svaka nacija neka zakonski prizna prigovor savjesti (obiectio conscientiae) i neka za to uredi propise“ (Međunarodni pothvati, br. 2).⁴⁵

Kada se čovjeka savjest nađe pred zakonom ili radnjom koja se protivi njegovim uvjerenjima ima pravo ali i moralnu dužnost da odbije izvršiti takav zakon ili radnju pozivajući se na priziv savjesti. Osoba koja vrši priziv savjesti naziva se prigovarač savjesti. Ivan Pavao II. u enciklici „Evangelium vitae“ naglašava da bi zakon trebao biti utemeljen na poštovanju temeljnih vrjednota, moralnog reda i na općem dobru:

„Temeljne vrijednosti su dostojanstvo svake ljudske osobe, poštivanje njezinih nedodirljivih i neotuđivih prava, također i uzdizanje općeg dobra kao cilja i kriterija ravnanja političkog života. Na temelju tih vrijednosti ne mogu biti provizorne i promjenjive ‘većine’ mišljenja, nego samo priznavanje objektivnog moralnog zakona koji je, kao ‘naravni zakon’ upisan u srce čovječje, uporišna normativna točka samog civilnog zakona.“⁴⁶

I Ustav Republike Hrvatske jamči slobodu savjesti. U crkvi smo svjedoci pozivanja na pravo prigovora savjesti. Komisija Hrvatske biskupske konferencije „Iustitia et pax“ objavila je važnu izjavu o prigovoru savjesti u društvu i politici „Savjest – čuvar čovjekova dostojanstva i slobode“ u kojem se analizira nepoštovanje demokratskog društva kada je u pitanju uvažavanje slobode savjesti⁴⁷. Smatra se da je nepoštovanje slobode savjesti zapravo nepoštovanje ljudske slobode, a time i ljudskog dostojanstva. To nam potvrđuje i dokument Gaudium et spes: „Dostojanstvo čovjeka

⁴⁵ Usp. Marijan Valković, *Postkoncilaska obiteljska i moralna problematika*, str. 170 – 171.

⁴⁶ EV, br. 70.

⁴⁷ Savjest – čuvar čovjekova dostojanstva i slobode, <https://hbk.hr/savjest-cuvar-covjekova-dostojanstva-i-slobode/>, (pristupljeno: 01.07.2021.)

zahtijeva, dakle, da radi po svjesnom i slobodnom izboru, to jest potaknut i vođen osobnim uvjerenjem, a ne po unutarnjem slijepom nagonu ili po čisto vanjskom pritisku“ (GS 17). Mi kršćani vjerujemo da naše dostojanstvo izvire iz počela. Čovjek je jedino biće koje je stvoreno na Božju sliku (Post 1,26 – 28a), na njega smo upućeni i s njim povezani. To nam daje posebno dostojanstvo i poseban odnos s našim Stvoriteljem. U kontekstu toga HBK poziva na poštivanje biopravnih dokumenata u zdravstvenim etičkim i strukovno – profesionalnim kodeksima.⁴⁸ Papa Benedikt XVI., obraćajući se na Međunarodnom kongresu katoličkih farmaceuta, poticao na zalaganje oko priznanja prava na priziv savjesti: „Na moralnom području vaša je udruga pozvana suočiti se s prigovorom savjesti, pravom koje treba biti priznato u vašoj profesiji kako bi vam se dozvoljavalo da, na direktni ili indirektni način, ne surađujete u nabavci onih sredstava čija je svrha ostvarenje nemoralnih ciljeva.“⁴⁹ I papa Franjo djelatnike zdravstvenih ustanova podsjeća na moralnu obvezu prigovora savjesti: „Ako vas Hipokratova zakletva obvezuje da uvijek služite životu, evanđelje vas još više potiče, da ga uvijek i posvuda volite, ponajviše kada mu je potrebna osobita skrb (...) vjernost Evanđelju i poštovanje ljudskoga života ponekad traži hrabri izbor, a u nekim okolnostima i prigovor savjesti.⁵⁰ Poseban pritisak se vrši na one koji se pozivaju na priziv savjesti jer ne žele sudjelovati u činu pobačaja. Često smo svjedoci kako moderno društvo gleda na pobačaj kao na pravo žene, a liječnik da je dužan izvršiti pobačaj bez prava na priziv savjesti. Oni liječnici koji slijedu svoju savjest i odbijaju izvršiti pobačaj često doživljavaju medijski linč i osuđivanje od strane društva kao da je dužnost liječnika ubijanje, a ne spašavanje života. Zbog toga biblijska zapovijed »ne ubij!« (Izl 20, 13) ima presudnu poruku za zdravorazumsko prosuđivanje ljudskoga djelovanja prema ljudskom fizičkomu životu⁵¹. U literaturi moralne filozofije koncept priziva savjesti posebno je razvijen pod vidom naglašavanja nepovredivosti ljudskoga života i principa neškodljivosti, a potvrđen je i u brojnim zdravstvenim kodeksima: „Zdravstveni su radnici dužni kad pružaju zdravstvenu zaštitu poštovati moralna i etička načela zdravstvene struke, odnosno postupati prema pravilima zdravstvene

⁴⁸ Usp. Suzana Vuletić, Savjest kao Božji dar čovjeku u kontekstu kulture života, *Diacovensia*, 27 (2019.) 4, str. 601.

⁴⁹ Usp. Suzana Vuletić, Savjest kao Božji dar čovjeku u kontekstu kulture života, 602.

⁵⁰ Isto, str. 602 – 605.

⁵¹ Usp. Ante Vukasović, Dostojanstvo ljudskog života, *Obnovljeni Život*, 51 (1996.) 6, str. 689 – 698.

struke, na način da svojim postupcima ne ugroze život i zdravlje ljudi.“⁵² I Katekizam Katoličke Crkve nam govori: „Građanin je u savjesti obvezan da ne slijedi propise građanskih vlasti kad su im nalozi suprotni zahtjevima ćudoređa, osnovnim pravima osobe ili nauku evanđelja. Uskrata poslušnosti građanskim vlastima, kad im zahtjevi protuslove ispravnoj savjesti, opravdana je razlikovanjem služenja Bogu i služenja političkoj zajednici. ‘Podajte dakle caru carevo, a Bogu Božje’ (Mt 22, 21). ‘Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima‘ (Dj 5, 29).⁵³

Važan književni primjer priziva savjesti sadržan je i u biblijskoj 2. knjizi o Makabejcima, gdje u 6. i 7. poglavlju nalazimo primjere Židova koji odbijaju jesti svinjsko meso - što od njih traži helenistička država kao znak prihvaćanja državne kulture. Prvi primjer daje starac Eleazar koji se podvrgava smrtnoj kazni, koja je zapriječena onima koji odbijaju jesti svinjetinu: "...junački se odričući života, pokazat ću se dostojnim svoje starosti i mladićima ostaviti plemenit primjer kako se, za časne i svete zakone, valja spremno i velikodušno izložiti smrti." (2 Mak 6,28). Odmah u potom u 7. poglavlju bilježi se osobito tragična pripovijest o sedmorici braće Makabejaca i njihovoj majci: kraljevski namjesnik zapovijeda da se jedan po jedan brat brutalno muči, sakati i ubija pred očima preostale braće i ondje prisutne majke. Oni ostaju ustrajni u privrženosti Zakonu što ga je Bog dao za Židove, i svi redom bivaju pobijeni; naposljetku namjesnik Antioh daje ubiti i njihovu majku. U prvim stoljećima kršćanstva, kao svece su poštovali skoro isključivo mučenici zbog prigovora savjesti (to uključuje i same apostole, koji su redom skončavali život kao mučenici): naime se kršćane kod periodičnih progona redovito pozivalo da se javno odreknu vjere, kako ne bi bili izvrgnuti mučenju i smrtnoj kazni - najvjerniji bi odbijali izjaviti da se odriču vjere i time su zadobivali "vijenac mučeništva" i - prema kršćanskom vjerovanju - posebno mjesto pred prijestoljem Božjim (Otk 7,13-17). Zahvaljujući tim kršćanskim primjerima, od kojih su neki upisani i u biblijske knjige

⁵² Europski Parlament, Rezolucija VE 1763 (2010.) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o pravu na priziv savjesti u medicini, stavak 1. Dostupno na: <http://www.katolik.hr/wp-content/uploads/2013/08/APCE-Rezolucija-1763-hrvatski-prijevod.pdf>.čl.1. (Pristupljeno: 01.07. 2021.)

⁵³ KKC, br. 2242.

Novog zavjeta (usp. Dj 6, o sv. Stjepanu Prvomučeniku), prigovor savjesti ima važno mjesto u kulturi mnogih naroda.⁵⁴

Stoga, u zaključku ovoga dijela se može još jednom ustvrditi da priziv savjesti bitno znači odbijanje poslušnosti nekom pozitivnom zakonu sa strane osobe koja smatra da taj zakon ne treba slušati u ime viših vrednota. Takva odluka treba biti zrela i nedvosmislena. Pojedinaac u takvim slučajevima ne namjerava biti neposlušan zakonu kao takvom, nego dapače, izabire biti poslušan nekom većem i puno obvezatnijem zakonu. Ne može se dakle netko pozivati na priziv savjesti protiv božanskoga ili naravnoga zakona.

Uz prethodno navedene primjere priziva savjesti, u nastavku rada iznijet ćemo neke od konkretnih primjera s kojima se sve češće susreću naši suvremenici.

2.2. Pravo na priziv savjesti u farmaciji

Prije nekoliko godina bili svjedoci smo priziva savjesti u jednoj ljekarni u Hrvatskoj. Naime, djevojka je došla u ljekarnu tražeći pilule za „dan poslije“. Ljekarnica koja je bila sama u smjeni odbila joj je izdati kontracepcijske pilule pozivajući se na priziv savjesti.⁵⁵ Ubrzo je priča plasirana u medije, a ljekarnica doživjela napade i osude. Mediji se pisali kako ljekarnica nema pravo na priziv savjesti i da je neprofesionalna, što nije točno. Prema liječničkom kodeksu i farmaceuti imaju pravo na priziv savjesti. Osim toga farmaceuti imaju odgovornost educirati pacijente o pojedinim lijekovima i njihovom utjecaju na zdravlje. Farmaceuti baš kao i liječnici pozvani su da podržavaju svetost života jer drugačije ponašanje bilo bi suprotno Hipokratovoj zakletvi.⁵⁶ Ostaje nam razjasniti što to točno ljekarnica nije željela izdati djevojci.

Riječ kontracepcija dolazi od latinske riječi contra (protiv) + ceptio (začeće). Označava metode sprječavanja začeća djeteta u konkretnim slučajevima tako da se

⁵⁴ Usp. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Savjest> (pristupljeno: 30.06.2021.)

⁵⁵ Usp. <https://www.24sata.hr/news/apotekarka-joj-je-odbila-izdati-kontracepciju-zbog-svoje-vjere-300635> (pristupljeno: 10.8.2021.)

⁵⁶ Usp. Čizmić Jozo, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, str.763.

onemogućiti spoj stanice ili gameta: „ženske jajne stanice“ i „muške sjemenske stanice“. Sprečavanje se izvodi mehaničkim sredstvima, kemijskim prekidanjem i drugima načinima. Sprječavanje poroda označuje odstranjivanje začetoj ploda kod čega se redovito misli na kirurški zahvat. Takva vrsta zahvata naziva se „legalni pobačaj“ ako ga odobrava državni zakon. Kristova Crkva nije i nikada neće odobriti takvu vrstu zakona. Takav zakon se protivi petoj Božjoj zapovjedi koja glasi „ne ubij“.⁵⁷

Što je pilula „za dan poslije“? Označuje abortivnu tehniku, odnosno sama po sebi to je abortivna pilula. Pilula, ako nije došlo do začeća blokira mogućnost začeća, a ako je začeće uslijedilo, zametku (embriju) blokira se mogućnost da se usadi u endometrij (sluznicu maternice) jer je taj poremećen takvim lijekom pa slijedi prerani pobačaj. Dakle, pilula „za dan poslije“ tehnika je namjernog i pravog pobačaja. Naziva se kontracepcijom kako bi se iz ženine savjesti uklonila grižnja i moralni otpor protiv pobačaja. Gledamo li sa psihološkog i društvenog vida, dopuštanjem takve pilule uvodi se privatizacija pobačaja.⁵⁸

Drugi vatikanski sabor u konstituciji *Radost i nada* (br. 51), i KKC (br. 2372) donose „da država nije ovlaštena da promiče sredstva regulacije protivna moralu.“ Sredstva poput „pilule za dan poslije“ protive se naravnom moralnom zakonu, i zato niti jedan liječnik ili ljekarnik ne može biti prisiljen od države ili zakona činiti, dijeliti ili prodavati sredstva koja se protive njegovoj vlastitoj savjesti.

Slučaj iz ljekarne otišao je do Povjerenstva za ljekarničku etiku i deontologiju gdje se utvrdilo da je ljekarnica koja se pozvala na priziv savjesti i koja je mladoj djevojci odbila izdati kontracepcijske pilule nije prekršila Kodeks ljekarničke etike i deontologije. Povjerenstvo je smatralo da pacijentici nije bio ugrožen život i da je ljekarnica imala pravo na priziv savjesti: „magistar farmacije ima pravo priziva savjesti samo ako time ne dovodi u opasnost zdravlje i život bolesnika.“⁵⁹

⁵⁷Usp. Ivan Fuček, *Naša nas savjest pita*, str. 200 – 201.

⁵⁸Usp. *Isto*, str. 202 – 204.

⁵⁹ Usp. <https://www.bitno.net/vijesti/hrvatska/priziv-savjesti-ljekarna-kontracepcija/> (pristupljeno: 10. 08.2021.)

2.3. Pravo na priziv savjesti u trudnoći (pobačaj)

Rasprava o pobačaju proizlazi iz dva pitanja: prvo - kada počinje ljudski život, i drugo - tko ima veće pravo, majka ili dijete/ fetus/ embrij/ zametak u njezinoj utrobi?⁶⁰ Biološki, čovjekov razvoj započinje u trenutku kad se spoje spermij i jajna stanica, odnosno u trenutku oplodnje. Liječnici koji koriste pravo na priziv savjesti prije svega su znanstvenici, dakle, prihvaćaju fiziološku činjenicu početka razvitka ljudskog tijela i prema njoj se ravnaju – taj zametak ljudsko je biće, a namjernim uklanjanjem tog bića vršili bi ubojstvo. Ukoliko zbog nemogućnosti složenijeg mišljenja ne možemo fetus smatrati čovjekom, tada to ne bi mogla biti ni djeca, mentalni bolesnici, a možda ni osobe u vegetativnom stanju. Tu dolazi do prvog razilaženja – dok zagovornici prava na priziv savjesti liječnika u ovom slučaju vide moralno opravdanje onih koji istinski vjeruju da ljudski život (i fizički i psihološki) započinje od trenutka začeća, drugi fetus u majčinoj utrobi vide kao nakupinu stanica i/ili još neformiranu osobu u duševnom smislu, stoga i ne vide potrebu za pravom na priziv savjesti zbog nečeg što doživljavaju poput neželjenog madeža.⁶¹

Treba uzeti u obzir činjenicu da se u trenutku začeća stvara poseban DNK zapis koji taj zametak čini biološki drugačijim od svojih roditelja. Prema tome roditelji nemaju pravo odlučivati ima li dijete pravo na život. Samim začećem ono je steklo to pravo. Dužnost roditelja jest da djetetu omoguće život, jer „svaki čovjek ima pravo na život“. Poštivanje prava nerođene djece na život nije čvrsto ukorijenjeno u svijest mnogih ljudi što ukazuje na slijepu točku u javnome moralu demokratskih društva koja inače osjetljivo reagiraju na povrjedu temeljnih zahtjeva ljudskih prava.⁶²

U današnjem pluralističkom društvu, kao minimum, treba omogućiti liječnicima da imaju pravo na priziv savjesti kod izvršenja pobačaja ako po savjesti to smatraju nedopustivim. Pritom ne smiju pretrpjeti diskriminaciju s obzirom na službu i položaj. To je prije svega zahtjev medicinske etike.

⁶⁰ Usp. Dubravka Hrabar, „Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65 (2015) 6, str. 791–831.

⁶¹ Usp. Čizmić Jozo, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, str. 177.

⁶² Usp. Eberhard Schockenhoff, *Bit i funkcija savjesti s gledišta katoličke moralne teologije*, str. 46 – 49.

2.4. Pravo na priziv savjesti u primaljstvu

Primalja Jaga Stoljak iz kninske bolnice 2013. dobila je otkaz nakon 27 godina staža jer nije htjela sudjelovati u obavljanju pobačaja. Pozvala se na priziv savjesti. U pobačaju nije htjela sudjelovati jer je praktična vjernica, a otkaz je dobila iako se ranije pismeno očitovala da ne želi raditi pobačaje. U bolnici su ih uvjerali da primalje nemaju pravo na priziv savjesti. Naime, Hrvatska komora primalja u Zakonu o primaljstvu ne predviđa mogućnost priziva savjesti za primalje. Međutim, on je predviđen u Etičkom kodeksu primalja. Treba naglasiti da se Hrvatska komora primalja od svog osnutka bori i zalaže da se primaljama omogući priziv savjesti te je u više navrata od ministarstva zdravstva tražila njegovo uvođenje. Hrvatska komora primalja je provela anketu o prizivu savjesti koju je ispunilo 416 sudionika od kojih je 13,5 % reklo da su se pozvali na priziv savjesti na svom radnom mjestu, a 51% ispitanika je odgovorilo da bi učinilo isto kada bi bili sigurni da to ne bi imalo negativne posljedice na njihov radni odnos. Da primalje trebaju imati pravo na priziv savjesti smatra 68,8% ispitanika, a 60,6% smatra da trebaju imati pravo na priziv savjesti još tijekom školovanja.⁶³

Potaknuti slučajem iz Knina na blagdan Velike Gospe oglasili su se i hrvatski nadbiskupi. Nadbiskup đakovačko – osječke nadbiskupije Đuro Hranić rekao je: „kako stradanje kninske primalje otkriva kako svaki naraštaj i svaki čovjek ima udjela u borbi između dobra i zla.“⁶⁴ Splitsko-makarski nadbiskup msgr. Marin Barišić čestitao je iz Jagi Stojak na 'ljudskom i kršćanskom ponosu'. „Jaka si, Jago, jer uza sve poteškoće povezuješ vrata vjere i vrata života'. Zaštitom ljudskoga života dovela je sebe i svoju obitelj u nepovoljan društveni položaj. Osobna svjedočanstva jača su od svih uvjeravanja i argumenata.“ rekao je msgr. Barišić.⁶⁵ Zahvaljujući podršci

⁶³ Usp. <https://www.komora-primalja.hr/datoteke/Priziv%20savjesti%20HKP.pdf> (pristupljeno: 20.08.2021.)

⁶⁴ Primalja koja je odbila pomoći u pobačaju vraćena na posao, dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/primalji-koja-je-odbila-pomoci-u-pobacaju-vracen-posao-odmah-nakon-mise-sefica-kninske-bolnice-ponistila-otkaz-1061645> (pristupljeno: 20.08.2021.)

⁶⁵ Kninska primalja prvo dobila otkaz, a onda vraćena na posao, dostupno na: <http://www.hkvhr.lin28.host25.com/hrvatski-tjednik/15756-kninska-primalja-prvo-dobila-otkaz-je-je-odbila-sudjelovati-u-pobacaju-a-onda-vracena-na-posao.html> (pristupljeno: 20.08.2021.)

hrvatskih biskupa, ali i velikim dijelom hrvatske javnosti primalji Jagi Stojak prihvaćena je žalba te je vraćena na posao.

2.5. Priziv savjesti kod transfuzije krvi

Transfuzija krvi (lat. *transfundere* = prelititi) proces je prenošenja krvi ili krvnih produkata iz krvnog sustava jedne osobe u krvni sustav druge osobe. Transfuzija krvi može spasiti život u nekim situacijama, poput velikog gubitka krvi, ili ju se može koristiti radi nadoknađivanja izgubljene krvi tijekom kirurške operacije.⁶⁶

Transfuzija krvi spada u terapijsko medicinsko djelovanje, a sastoji se u direktnom unošenju nove krvi ili njezinih derivata u krvotok čovjeka.⁶⁷ Pitanje transfuzije krvi podliježe i etičkom vrednovanju koje se temelji na dva osnovna principa: koristi koje od nje proizlaze i štete koje iz nje mogu proizaći. Danas se u medicini priznaje korist transfuzije krvi u liječenju toliko da se ona smatra nužnom i nezamjenjivom. Uz etički problem transfuzije krvi pojavljuje se i onaj etičko – teološki, koji se sastoji u sukobu između liječničkog osnovnog principa da liječi i čini dobro svome pacijentu i poštovanje pacijentove autonomije (priziv savjesti). Riječ je o slučaju kada pacijent zbog religioznih motiva odbija određeni zahvat, u ovom slučaju transfuziju krvi. Ove slučajeve najviše susrećemo kod Jehovinih svjedoka koji iz vjerskih razloga odbijaju transfuziju krvi, pa i onda kad su izravno izloženi smrti. Oni smatraju da se duša nalazi u krvi, pa zato nikada ne prihvaćaju transfuziju krvi jer ako Jehovin svjedok uzme tuđu krv”, krv nekog grešnika onda više neće biti onaj isti od prije. Oni se tako prije opredjeljuju za smrt, jer vjeruju da će ih Bog sve uskrsnuti. Liječnici su se mnogo puta nalazili u teškim situacijama, jer moraju da daju sve kako bi nekome spasili život, a taj netko ili njegova obitelj, u slučaju da su Jehovini svjedoci, odbijaju transfuziju krvi i puštaju da pacijent umre. Postavlja se pitanje: imaju li liječnici tada pravo ne obazirati se na priziv savjesti da bi se spasio jedan

⁶⁶ Usp. https://hr.wikipedia.org/wiki/Transfuzija_krvi, (pristupljeno: 04.09.2021.)

⁶⁷ U našem daljnjem izlaganju slijedimo članak: Luka Tomašević, Teološko – etički pogled na transfuziju krvi, U: Ivan Šegota i suradnici, *Bioetika i pitanje odbijanja transfuzije krvi, zbornik radova*, Medicinski fakultet Rijeka, Hrvatsko bioetičko društvo, Rijeka, str. 81.

ljudski život, ili priznati etičku valjanost i odustati od transfuzije premda se zna da će pacijent bez transfuzije krvi jednostavno umrijeti? Ako gledamo etički, posebno s kršćanskog stajališta, transfuzija se povezuje uz vrijednost solidarnosti i krepost ljubavi, odnosno darivanja. No, Jehovini svjedoci oslanjaju se na starozavjetne tekstove (Pnz 12,22-23; Lev 19,26) kao i novozavjetni tekst (Dj 15,20) gdje je naređena zabrana krvi kao hrane, odbijaju i samu transfuziju krvi. To je za njih „Božji zakon“ koji ih obvezuje uvijek i svugdje. Oni smatraju da se ne može uzeti iz našeg tijela dio krvi koja označava naš život, a i dalje ljubiti Boga čitavom svojom dušom jer smo oduzeli dio naše duše. Ova tvrda temelji se na: „Ljubi Jehovu svoga Boga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svom pameti svojom!“ (Mt 22,37). Čovjekovo zdravlje jednako kao i život spada u čovjekovo osobno dobro. Ljudsko društvo poštiva i treba poštovati to osobno dobro, ali ne smije to činiti tako da nositeljima tog dobra negira pravo subjekta kojemu ono pripada. Jasno je da treba poštovati pravo na priziv savjesti, ali i poštovati priziv savjesti koji proizlazi iz pacijentova religioznog uvjerenja za čiju pravu interpretaciju i prosudbu liječnik nije nadležan. Kad pacijent odbija da mu se pruži pomoć odnosno transfuzija krvi iz svojih religioznih razloga, liječnik je u tom slučaju oslobođen od bilo kakve odgovornosti zbog posljedica odbijanja transfuzije krvi. Liječnik kako bi izbjegao bilo kakve prigovore, treba zahtijevati od pacijenta pisanu izjavu, ako je pacijent u mogućnosti dati, ili od druge osobe koja može posvjedočiti da je pacijent svjesno i slobodno odbio transfuziju krvi koju mu je liječnik preporučio kao jedino sredstvo spasa.⁶⁸

Krv je uvijek kod ljudi izazivala određeno strahopoštovanje, dok su je religije povezivale uz sam život uz Boga kao tvorca života. Krv je nešto sveto i nitko nema pravo dirati u nju jer ona pripada isključivo Bogu. To je stav i Objave, posebno Starog zavjeta, a na njemu se temelji i stav Jehovinih svjedoka. U kršćanskoj religiji, kao i cjelokupnoj našoj kulturi, transfuzija predstavlja pojam solidarnosti i kršćanske ljubavi i oznaka je velikodušja.⁶⁹

Kao konkretan primjer možemo navesti 41- godišnju pacijenticu koja došla u splitsku bolnicu s vrlo teškom anemijom, a bila je pripadnica Zajednice Jehovinih

⁶⁸ Luka Tomašević, Teološko – etički pogled na transfuziju krvi, str. 87.

⁶⁹ Usp. *Isto*, 87 – 92.

svjedoka. Pacijentica je odbila iz vjerskih razloga primiti krv i istog dana je umrla. Uz pacijenticu odbijanje je potpisao i njen suprug. Zaključak Etičkog povjerenstva KB Split, čiji su članovi bili, uz doktore, farmaceute, biokemičare još i jedan svećenik te pravnik bio je da se pacijenta ni na što ne može prisiliti ako nešto odbija. Pacijentu treba objasniti u kakvoj se situaciji nalazi, ali odluka odnosno pristanak na koncu ovisi o pacijentu. U ovom slučaju, pacijentica i njen suprug su iz vjerskih razloga potpisali odbijanje transfuzije krvi, iako su upozoreni kakve posljedice to odbijanje može imati.⁷⁰

⁷⁰ Usp. Zvonimir Bošković, Pravna pitanja u transfuzijskoj medicini: inozemna praksa i propisi u Republici Hrvatskoj, u: Ivan Šegota i suradnici, *Bioetika i pitanje odbijanja transfuzije krvi, zbornik radova*, str. 68 – 69.

ZAKLJUČAK

Savjest je najintimnije čovjekovo središte i svatko bi ju trebao prepoznati. Ona je glas u nama koji nam govori što je dobro, a što loše. Nikada se ne bi smio nitko, ni na koji način, prisiljavati da radi protiv savjesti jer bi se time uništavalo ljudsko dostojanstvo. U suvremenom društvu sloboda govora, vjerovanja i misli je neizbježna. Čovjek je danas suočen sa sve brojnijim i složenijim moralnim dvojbama, a osobito onima koje se tiču ljudskoga života. Da bi čovjek obranio sebe i svoju savjest on je moralno dužan odbiti zahtjeve koji se protive prirodnom moralnom zakonu. Kad čovjek odbije izvršiti određeni zahtjev to nazivamo priziv savjesti. Priziv savjesti nije samo moralna i etička kategorija, nego je nužno da postane i pravna kategorija kako bi se zaštitila sloboda pojedinca u društvu. Poštivanje savjesti i njenog priziva je poštivanje same osobe, jer savjest prožima čitavu osobu. Čovjekova osobna savjest treba biti usklađena s naravnim i Božjim zakonom koji su ucijepljeni u samu njegovu bit. Kroz navođenje nekih važnijih međunarodnih dokumenata vidjeli smo kako i oni ističu ljudsko dostojanstvo, ali nažalost to ponekad ostaje samo na papiru. Kroz rad uočili smo da danas pravni poredak i ne priznaje pravo na priziv savjesti za kojim posežu pojedinci. Ponekad se čini kao da su se politika i neke liberalne struje udružile ne bi li spriječile prigovor savjesti i optužujući da time štete drugima ili da ne ispunjavaju svoje profesionalne obveze. Čovjek se često u takvom društvu nađe pred kolizijom onog što mu savjest nalaže i što mu zahtjeva društvo. Govoreći o savjesti u svjetlu suvremenih izazova, potičemo vjernike, ali i sve ljude dobre volje, da ne pokleknju pred izazovima, nego da još odlučnije promiču i štite ljudski život i dostojanstvo. U radu smo iznijeli neke od određenih primjera u hrvatskom pluralnom društvu gdje se od osoba traži da izvrše neke čine koji se protive njihovom unutarnjem glasu. Kroz naše primjere možemo zaključiti da ipak na kraju uvijek pobjeđuje „pravda“ ili u ovom slučaju savjest. Važno je da se uvijek i svugdje priznaje pravo na priziv savjesti i da se omogući svakom vjerniku da u pluralnom društvu živi onako kako mu savjest i Crkva nalažu. Crkveno učiteljstvo poziva da se svi u svom djelovanju, a posebno u onom povezanom s dostojanstvom čovjeka, treba imati jak morali osjećaj kako bi se ostvarila istinska dobrobit čovjeka unatoč opasnostima koje

mu prijete u modernom svijetu i preko liberalnih zakona. Od iznimne je važnosti da upravo vjernici prednjače u nastojanju življenja i djelovanja u skladu sa savješću osvijetljenom zakonom ljubavi prema Bogu i blišnjima, a osobito prema onima koji su nezaštićeni i koji se ne mogu zauzeti za svoja prava. Tako će vjernici u svojim sredinama svjedočiti o ljepoti i svetosti ljudskoga života u svim njegovim fazama i biti poticaj da i drugi počnu na taj način shvaćati i prihvaćati ljudski život.

LITERATURA

a) Crkveni dokumenti

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dignitatis humanae. Deklaracija o vjerskoj slobodi*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1970.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1970.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb, 1994.

IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evanđelje života. Enciklika o vrijednosti ljudskog života*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2003.

IVAN PAVAO II., *Veritatis splendor*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2008.

PAVAO VI., *Humanae Vitae, enciklika o ispravnoj regulaciji poroda*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

PAPINSKO VIJEĆE, *“IUSTITIA ET PAX”*, *Kompendij socijalnog nauka Crkve*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2005.

b) Knjige

BOŠKOVIĆ, Zvonimir, *Medicina i pravo*, Pergamena, Zagreb, 2007.

FUČEK, Ivan, *Osoba Savjest*, Verbum, Split, 2006.

FUČEK, Ivan, *Naša nas savjest pita*, Filozofsko tehnološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2001.

HÄRING, Bernhard, *Kristov zakon*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973.

PERKOVIĆ, Marinko, *Temelji teološke etike*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2000.

SRAKIĆ, Marin, *Moja savjest je čista*, sabrana djela II, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Đakovo, 2013.

ŠUŠTAR, Alojzij, *Sloboda savjesti*, Družba katoličkog apostolata, Zagreb, 1982.

ŠUŠTAR, Alojzij, *Odgoj savjesti*, Družba katoličkog apostolata, Zagreb, 1983.

VIDAL, Marciano, *Kršćanska etika*, Karitativni fond UPT, Đakovo, 2001.

VALKOVIĆ, Marijan, *Postkoncilnska obiteljska i moralna problematika*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

c) Članci

BOŠKOVIĆ, Zvonimir, Pravna pitanja u transfuzijskoj medicini: inozemna praksa i propisi u Republici Hrvatskoj, u: Ivan Šegota i suradnici, *Bioetika i pitanje odbijanja transfuzije krvi*, Zbornik radova, Medicinski fakultet Rijeka, Hrvatsko bioetičko društvo, Rijeka, 2001., str. 63 – 73.

ČIZMIČ, Jozo, Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 37 (2016.) 1, str. 753 – 786.

FUČEK, Ivan, Uz petu obljetnicu „Humanae vitae“, *Obnovljeni Život*, 28 (1973.) 5, str. 397 – 411.

HRABAR, Dubravka, Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65 (2015) 6, str. 791 – 831.

KOZELJ, Ivan, Odgoj za zrelu, slobodnu i samoodgovornu savjest, *Obnovljeni život*, 27 (1972.) 1, str. 7 – 39.

KOMPES, Marijana, Povezanost religioznosti te stavova i iskustva o vjerskoj slobodi kod religiozno deklariranih mladih u Hrvatskoj, *Nova prisutnost*, 16 (2018.) 2, str. 213 – 227.

POZAIĆ, Valentin, Zrela savjest, *Obnovljeni život*, 4 (1988.) 6, str. 503 – 515.

ŠIPIĆ, Šimun, Savjest i sakramenat pokore, *Bogoslovna smotra*, 47 (1977.) 2 – 3, str. 273 – 288.

TIĆAC, Iris, Uloga savjesti u etičkom prosuđivanju i djelovanju, *Acta Iadertina*, 4 (2007.) 1, str. 3 – 11.

TOMAŠEVIĆ, Luka, Teološko – etički pogled na transfuziju krvi, u: Ivan Šegota i suradnici, *Bioetika i pitanje odbijanja transfuzije krvi*, Zbornik radova, Medicinski fakultet Rijeka, Hrvatsko bioetičko društvo, Rijeka, 2001., str. 81 – 92.

VUKASOVIĆ, Ante, Dostojanstvo ljudskog života, *Obnovljeni život*, 51 (1996.) 6, str. 689 – 698.

VALKOVIĆ, Marijan, Savjest u moralnoj teologiji, *Bogoslovna smotra*, 47 (1977.) 2 – 3, str. 184 – 202.

VULETIĆ, Suzana, Savjest kao Božji dar čovjeku u kontekstu kulture života, *Diacovensia*, 27 (2019.) 4, str.589 – 613.

WOJTYLA, Karol, Istina Humanae vitae, *Obnovljeni život*, 66 (2011.) 2, str. 269 – 276.

WOJTYLA, Karol, Ženidba i ljubav, *Obnovljeni život*, 36 (1981.) 5, str. 417 – 421.

VIDOVIĆ, Marinko, Biblijsko poimanje savjesti. Normirani sudac ljudskoga ponašanja, u: Bižaca Nikola, Dukić Josip i Garmaz Jadranka (priređili), *Fenomen savjesti*, Zbornik radova Međunarodnoga znanstvenog skupa, Split, 21. i 22. listopada 2010, Crkva u svijetu, Split, 2011., str. 91 – 134.

SCHOCKENHOFF, Eberhard, Bit i funkcija savjesti s gledišta katoličke moralne teologije, u: Bižaca, Nikola, Dukić, Josip i Garmaz, Jadranka (priređili), *Fenomen savjesti*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa, Split, 21. i 22. listopada 2010, Crkva u svijetu, Split, 2011., str. 43 – 60.

d) Internetski izvori

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Priziv_savjesti#cite_note-4

<https://www.zakon.hr/z/405/Zakon-o-lijecima-i-licima-koja-odbi-izdati-kontracepciju-zbog-svoje-vjere-300635>

<https://www.24sata.hr/news/apotekarka-joj-je-odbila-izdati-kontracepciju-zbog-svoje-vjere-300635>

<https://www.bitno.net/vijesti/hrvatska/priziv-savjesti-ljekarna-kontracepcija/>

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/primalji-koja-je-odbila-pomoci-u-pobacaju-vcracen-posao-odmah-nakon-mise-sefica-kninske-bolnice-ponistila-otkaz-1061645>

<http://www.hkvhr.lin28.host25.com/hrvatski-tjednik/15756-kninska-primalja-prvo-dobila-otkaz-je-je-odbila-sudjelovati-u-pobacaju-a-onda-vcracena-na-posao.html>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Transfuzija_krvi

<https://hbk.hr/savjest-cuvar-covjekova-dostojanstva-i-slobode/>

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra/magistrice _____, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, _____

Potpis:

SUMMARY

THE RIGHT TO APPEAL OF CONSCIENCE

Conscience as the voice of God echoing within us, as the law that God has inscribed in our hearts. Conscience is a sanctuary in which man meets God. In the depths of his conscience, according to the Second Vatican Council, man discovers a law which he does not give to himself, but must obey it . That voice, which always invites him to do well and to avoid evil, echoes clearly in the interior of our heart. In the light of faith, we discover that God has endowed us with the ability to discern good and evil. Obedience to that voice and the law consists in human dignity. According to that law, man will be judged. Our conscience develops gradually and needs to be nurtured permanently in the light of God's word. It is important that we always work according to conscience, but it is also important that we are open to the spirit of God and that we shape our conscience according to Christ's law of love.

The call of conscience is the decision of an individual to act on the order of his or her own conscience, and not on the outside order of someone else, such as a state or an employer. The right to appeal to conscience derives from a free conscience. The call for conscience is most often related to medicine. The call for conscience in medicine is most often made because of ethical, moral and scientific beliefs regarding the beginning and end of life. It is considered that the Medical Community should be granted a protected right to call conscience. Doctors should also respect patients who refuse medical treatment because of their religious beliefs and invoke the right to evoke conscience.

Key words: *conscience, voice, law, human dignity, conscience appeal, medicine.*